

Ochrana přírody na modelových farmách ve Velké Británii

 LEAF
Linking Environment And Farming

Nově založený živý plot

© Foto: Stanislava Cížková

Pravidelní čtenáři měsíčníku Bio vědí, že jedním z hlavních témat Bioinstitutu o.p.s. je řešení možnosti propojení zemědělského hospodaření s obnovou a údržbou zemědělské krajiny v souladu se zájmy ochrany přírody. Při jeho řešení se nabízí různé modely a přístupy, které jsou využívány v okolních zemích Evropy. Anglie je jednou ze zemí, která agroenvironmentální opatření (dále jen AEO) vyvíjí již od 70. let. Současný způsob jejich nastavení, který je kombinací horizontálních opatření a individuálních managementů nastavených v rámci faremního plánu, se nám z pohledu očekávaných přínosů jak pro zemědělce, tak pro krajinu, jeví jako jeden z nejlépe nastavených a fungujících systémů v Evropě.

Základní informace o principech AEO v severní Anglii jsme vám přinesli v jednom z předchozích čísel našeho Zpravodaje (7–8/2009), v článku nazvaném „Opatření pro přírodu Albionu“, ve kterém naši kolegové z Ústavu zemědělské ekonomiky vysvětlovali strukturu anglických AEO a podmínky, které musí zemědělský podnik splnit v případě zájmu o získání podpor v rámci ELC, OELS nebo HLS.

Vysvětlivky:

ELS – Entry Level Stewardship je opatřením "základním", přesto nad zákonným standardem požadavků GAEC (plán hospodaření s půdou, vodou a hnojiv; ochrana krajinných prvků, atd.)

OELS – Organic Entry Level Stewardship – ekologické zemědělství

HLS – Higher Level Stewardship je opatřením s vysokými nároky na ochranu přírody a životního prostředí.

V rámci projektu VaV MŽP, zaměřeného na optimalizaci vybraných agro-envi opatření, jsme v říjnu navštívili společně se zemědělci, kteří s námi na projektu spolupracují, tři demonstrační anglické farmy, dvě z nich jsou zapojené v síti organizace

LEAF. Cílem návštěvy bylo získat nejen informace o praktických zkušenostech se systémem AEO v Anglii, ale také o zkušenostech farmářů s realizací demonstračních farem.

Organizace LEAF – Linking Environment and Farming (Propojení životního prostředí a zemědělského hospodaření) byla založena v roce 1991 za účelem rozvoje, podpory a propagace integrovaného zemědělského hospodaření (IFM – Integrated Farm Management), při kterém jsou tradiční způsoby hospodaření vč. střídání plodin kombinovány s moderními technologiemi a použitím pesticidů a hnojiv je možné jen tehdy, pokud je to nezbytně nutné.

Důvodem k založení byl prohlubující se odstup mezi spotřebiteli a zemědělci a proto bylo potřeba najít cestu k vzájemnému poznání a porozumění. Díky LEAFu došlo k zahájení spolupráce farmářů, ekologů, zástupců potravinářských a zpracovatelských firem, spotřebitelů, státní správy a akademického sektoru, prospěšné zemědělskému hospodaření.

Síť demonstračních farem a informačních center zvyšuje povědomí jak samotných farmářů i spotřebitelů o tom, že farmy v síti

LEAF hospodaří v harmonii s přírodou, produkují kvalitní potraviny a současně tím pečují i o přírodu.

LEAF spolupracuje např. s The Royal Society for Protection of Birds (Královská společnost pro ochranu ptactva), The Campaign to Protect Rural England (Kampaň na ochranu anglického venkova) The National Trust, The National Farmers Union (Národní svaz zemědělců), The Women's Institute a dalšími zemědělskými organizacemi, vládními agenturami a obchodníky.

Další informace o činnosti LEAF a síti demonstračních farem: <http://www.leafuk.org/leafuk/>

Loga farmy Bottom Farm, Hargrave, Wellingborough, Northamptonshire

© Foto: Pavlína Samsonová

První navštívenou farmou byla Bottom Farm, Hargrave, Wellingborough, Northamptonshire

Přírodní podmínky: těžké jílovité půdy, s vysokým obsahem organické hmoty (cca 5 %), průměrné srážky kolem 750 mm. ➔

Ochrana přírody na modelových farmách ve Velké Británii

Jedna z informačních tabulí naučné stezky na farmě © Foto: Pavlína Samsonová

➔ Farma je jednou ze 75 modelových farem poradenského systému LEAF, součástí je i naučná stezka s informačními tabulemi, přibližujícími hlavní činnosti na farmě. Otec a syn Farringtonovi hospodaří na 295 ha orné půdy (v této oblasti jde o průměrnou velikost farmy, výměra ale nepostačuje na dosažení dostatečného zisku pro obživu pouze ze zemědělské činnosti). Již jedenáct let praktikují na svých pozemcích minimalizační technologie kultivace půdy, které plní hned několik funkcí:

Minimalizační technologie kultivace půdy jsou pro Farringtonovi standardním postupem © Foto: Pavlína Samsonová

- ochrana proti erozi (půda se neore, seje se přímo do strniště do řádků, které se radličkami prokypří, v případě setí řepky do hloubky 10 až 15 cm, řádky jsou vzdáleny asi 30 cm. Také pšenice se seje přímo do mulče, koncem září až začátkem října, výsev je 250 klíčivých semen / m²);

- šetření energie, snížení nákladů a práce
- vytváření podmínek pro rozvoj edafonu (vlhkost, organická hmota...);
- zabránění plevelům v růstu (jsou zde problémy s jednoduchými druhy).

Nejstarší živý plot „hedges“ byl na farmě vysazen již před 200 lety

© Foto: Pavlína Samsonová

Hlavní zemědělský příjem je z produkce pšenice (10 t/ha) pro potravinářské účely.

Výnosy řepky ozimé a jarní se pohybují mezi 3–5 t/ha. Řepka se na farmě zpracovává až na finální produkt (řepkový olej, majonéza, tři druhy dresinků), pokrutiny prodávají jako krmivo ostatním farmám s živočišnou produkcí. Dále pěstují bob a svaženku pro zlepšující účinky i na zelené hnojení (obsah organické hmoty v půdě je zde až 5 %). Vedlejší příjem z nezemědělské činnosti (především pronájem bývalých hospodářských budov na kanceláře, ale i příjem za návštěvníky demonstračního systému LEAF) dosahuje 50 % všech příjmů farmy. Mimo otce a syna zde pracuje jeden zaměstnanec v prvovýrobě, dva ve zpracování (řepkový lis) a jedna administrativní síla.

Agroenvironmentální opatření:

Farma je z hlediska náročnosti režimu AEO pod základní úroveň (ELS). V ELS se neplatí za zatravnění okrajů polí (margins), ale protože anglické GAEC vyžadují ponechání okrajů polí bez postřiků, farmář na nich žádné plodiny dobrovolně nepěstuje a ponechává zatravněné, takže prakticky již nyní plní podmínky HLS. Z tohoto důvodu a také proto, že omezuje množství postřiků z finančních důvodů, uvažuje o přechodu na HLS v příštím programovém období.

- Od roku 1997 bylo na farmě vysazeno 5 000 stromů (včetně topolů, jejichž pěstování podporují lesnické vládní programy) a cca 5 km tradičních živých plotů (dotovaných krajskými tituly pro estetiku krajiny, přičemž volba druhové skladby je – jako u většiny podobných zásahů – výsledkem dohody farmáře s poradcem – trmky /*Prunus spinosa*/, hloh /*Crataegus spp.*/, javor babyka /*Acer campestre*/, dub /*Quercus spp.*/, svída krvavá /*Cornus sanguinea*/, růže /*Rosa spp.*/). Tyto živé ploty „hedges“ slouží jako biokoridory a úkryt pro zvěř, ptáky a hmyz, plody slouží jako krmivo především pro ptáky. Zároveň oddělují pozemky a působí v krajině velmi esteticky. Nejstarší takový pás byl na farmě vysazen již před 200 lety. Staré ploty se udržují ořezáváním a zakládají nové. Severojižně orientované živé ploty nejsou sestřihávány, protože nestíní plodinám.

- Okraje polí jsou neobdělávané v šířce 6 m, jejich význam spočívá ve zvýšení

Od roku 1997 bylo na farmě vysazeno 5 000 stromů

© Foto: Pavlína Samsonová

biodiverzity zejména hmyzu a ptáků („edges“). Na farmě je realizován základní stupeň tj. pás široký 6 m. (Celková plocha těchto pásů tvoří 2 % plochy farmy). Nadstavbový stupeň, tj. pás široký 20 m farma neuplatňuje, protože jejich plocha by činila 10 % plochy, což je pro ně příliš.

- Na farmě mají tři „beetle banks“ – zvýšené zatravněné pásy ➔

Ochrana přírody na modelových farmách ve Velké Británii

Zvýšený zatravněný pás – beetle bank

© Foto: Pavlína Samsonová

➔ permanentně ponechané pro rozvoj užitečného hmyzu – nejstarší z nich již 10 let. Platba za beetle bank je kompenzací ušlého zisku + 1 GBP (libra) za každých 15 metrů délky (stejně jako u okrajů polí). Beetle bank nesmí být kultivován ani stříkán, stařina nesmí být vyhrabávána ani pálena. Povoleno je pouze 1x ročně přesekání vzrostlých plevelů (zejm. pcháče).

■ Ačkoli úživnost i úkryt podporuje vhodně volená druhová skladba živých plotů, rovněž se zde široce uplatňují i biopásy – pruhy na okraji pole a lesa, kde se vysévá směs plodin (proso, len, kukuřice, slunečnice...), jejichž semena jsou krmivem pro ptáky a zvěř, a tak podporují zvýšení biodiverzity.

Bioinstitut již delší dobu spolupracuje s řadou zemědělských podniků, které se snaží rozvíjet s cílem nastavení spolupráce jak s veřejností, tak s ostatními zemědělci. Myšlenka demonstračních – modelových farem není pro nás úplně neznámá a na rozdíl od anglického LEAFu bychom rádi

rozvíjeli, podporovali a propagovali zejména ekologický způsob hospodaření.

Pokud se v budoucnu podaří prosadit i v ČR způsob individuálního přístupu k AEO formou faremních plánů, rádi bychom rozšířili spolupráci i na úrovni zavádění modelových opatření na farmách, které by sloužily jako příklad ostatním zemědělcům. Doufáme, že zkušenosti z demonstračních farem v Anglii, budou pro naše zemědělce podnětné a budou ochotni i o takové formě spolupráce s námi jednat.

**Pavlína Samsonová,
Stanislava Čížková**

Reportáž z dalších navštívených farem v příštím čísle.

**Zpravodaj Ekozemědělci přírodě
připravil Bioinstitut, o.p.s Olomouc**

**Vaše názory a připomínky na:
marketa.sablíkova@bioinstitut.cz
nebo tel.: 585 631 178**

Typický neobdělávaný pás při okraji pole, na který navazuje živý plot

© Foto: Stanislava Čížková

Založený biopás na okraji pole a lesa

© Foto: Pavlína Samsonová

OCHRANA PŘÍRODY v ekologickém zemědělství, nová příručka

Praktická příručka pro ekologické zemědělství v severovýchodním regionu Německa aplikovatelná na české podmínky. Jak lze při produkci potravin lépe chránit volně žijící zvířata a rostliny? Jaké možnosti má ekologické zemědělství?

Příručka se těmto otázkám věnuje soustředěnou formou orientovanou na praxi. Obsah byl intenzivně diskutován a odsouhlasen s odborníky z praxe, poradenství, vědy a státní správy. Mohly tak být vzaty v úvahu podněty a námítky ze strany zemědělců a vyjasněny jak

administrativní problémy, tak otázky přenositelnosti obsahu na celé severovýchodní Německo. V první části příručky jsou ukázány výhody a potenciály ekologického zemědělství

pro ochranu přírody a situace podniků v severovýchodním Německu. Je zde vysvětleno, proč jsou zvláště v polní produkci nutná opatření na ochranu přírody. Je popsán ekologický význam biotopů jetelotráva, zminy a krajinné prvky a jsou představeny základní strategie ochrany.

Následující praktická část obsahuje stručné, snadno srozumitelné návody zaměřené na ochranu zvířat a rostlin. 20 záložek opatření a 17 záložek druhů, stejně jako i krátké popisy dalších relevantních opatření a druhů pomůžou zemědělci v rozhodování, na kterých pozemcích se vyplatí chránit určité druhy a jaké to bude mít zemědělské dopady. Uživatel rychle uvidí, jak lze typické nebo vzácné druhy zvířat a rostlin podporovat. I podniky, které nemají k dispozici konkrétní informace o výskytu jednotlivých druhů, si pro vlastní pozemky mohou vybrat vhodná opatření. Kromě toho jsou na základě praktických příkladů vysvětleny konkrétní možnosti celopodnikové optimalizace ochrany přírody. Příručku najdete ke stažení na:

www.bioinstitut.cz

Příručka na CD v nabídce od ledna 2010 na info@bioinstitut.cz nebo na tel.: 585 631 182

**SLUŇÁKOV 2010
16.–17. února 2010**

Bioinstitut pořádá dvoudenní seminář na téma **ZEMĚDĚLSKÁ PŮDA – VÝZNAM, OCHRANA, PÉČE A PŘÍRODNÍ ZAHRADY**. Přednášet budou domácí i zahraniční odborníci.

Zapojením ÚKZÚZ se zvýší transparentnost a efektivita kontrol ekologického zemědělství

S ohledem na zvyšující se počet ekofarem dochází od nového roku v zajišťování kontrol ekologického zemědělství k rozdělení kompetencí. Nad dodržováním právních předpisů bude dohlížet vedle soukromých kontrolních subjektů také Ústřední kontrolní a zkušební ústav zemědělský (ÚKZÚZ).

V lednu 2009 došlo k zásadním změnám v právní úpravě ekologického zemědělství v Evropském společenství. Nařízení Rady č. 834/2007 o ekologické produkci a označování ekologických produktů a o zrušení nařízení (EHS) č. 2092/91 (dále jen „NR č. 834/2007“) mimo jiné rozšířilo povinnosti členských států podřídit kontrolní systémy ekologického zemědělství také podmínkám **nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 882/2004** o úředních kontrolách za účelem ověření dodržování právních předpisů týkajících se krmiv a potravin a pravidel o zdraví zvířat a dobrých životních podmínkách zvířat (dále jen „nařízení o úředních kontrolách“ nebo „NR č. 882/2004“).

S platností nových právních předpisů a s ohledem na stoupající počet ekologických podniků došlo proto v rámci současného kontrolního systému v ČR k rozdělení činnosti a pravomocí. **Ke kontrole ekologického zemědělství byl vedle stávajících kontrolních subjektů pověřen od 1. 1. 2010 také ÚKZÚZ.** Soukromé kontrolní subjekty KEZ o.p.s., ABCert AG a Biokont, s.r.o., budou nadále zajišťovat kontrolní činnosti spojené s vydáním osvědčení o původu bioproduktu, biopotravin nebo ostatního bioproduktu. Úřední kontroly podniků, vybraných na základě analýzy rizik, bude od 1. 1. 2010 zajišťovat ÚKZÚZ.

Zeptali jsme se proto náměstků ministra zemědělství pro úsek životního prostředí, výzkumu a vzdělávání, Ing. Jiřího Urbana

Dosud byla kontrola ekologického zemědělství plně zajišťována soukromými kontrolními organizacemi, proč nyní zavádíte i kontrolu státní?

Ekologické zemědělství v Evropě vzniklo z iniciativy zemědělců a spotřebitelů, kteří již před několika desetiletími praktickými kroky naznačili možnou alternativu tehdejšímu negativním trendům konvenčního zemědělství. Stát v tom tehdy nehrál žádnou roli, vznikla jakási dobrovolná soukromá certifikace, kdy si svazy ekozemědělců vytvořily vlastní pravidla i vlastní kontrolu a certifikaci. Své produkty se značkou BIO nabídli úspěšně spotřebitelům, ale bez garance státu – vznikl tak seriózní celoevropský program, takto začínalo ekologické zemědělství po roce 1989 i u nás. Přelomovým byl v EU rok 1991, kdy bylo ekologické zemědělství (EZ) v Evropě uzákoněno formou nařízení rady. Od té doby logicky roste i zájem státu na tom, aby kontrolní systém byl nezávislý, efektivní a transparentní. Postupnými kroky a požadavky státních autorit byl kontrolní systém EZ odpojen od svazů producentů, od obchodních i poradenských struktur. Zůstal ale privátní s tím, že ekozemědělství je natolik specifické a komplexní a že se vlastně ani žádná úzce zaměřená státní kontrola na celkovou kontrolu ekofarem nehodí.

Proč se tedy požadavek na takzvané úřední kontroly prosadil?

Jednalo se o tom několik let při přípravě nového nařízení rady o EZ. Požadavek Evropské komise má logiku: Je-li ekologické zemědělství finančně podporováno – dotace z evropských peněz v rámci rozvoje venkova na hektar a další podpůrné programy, např. pro investice či na propagaci biopotravin – a garantuje-li EU i značení bioproduktů – označení BIO, EKO a ORGANIC – mohou pro své produkty používat ze zákona pouze ekozemědělci, pak musí mít EU a jeho členské státy i garanci skutečně nezávislé kontroly. Kontroly, která není zaměřena pouze na certifikaci bioproduktů, ale která zohlední např. i účel dotací pro EZ – tedy ochranu životního prostředí, agrobiodiverzitu, pohodu zvířat a další požadavky, které stát klade na veřejné služby zemědělství.

Chcete tím říci, že současné kontroly EZ jsou nefunkční?

To rozhodně ne, ani Evropská komise se nakonec privátních akreditovaných kontrol EZ nezrekla. Ve svých nových předpisech však dala za úkol jednotlivým členským státům zajistit státní dohled nad ekologickým zemědělstvím. Takže soukromá kontrola zaměřená na certifikaci ekofarem, zpracovatelských firem a bioproduktů zůstává a je doplněna státním dozorem, který většina zemí EU zajišťuje zapojením státních dozоровých organizací do systému kontroly.

Vraťme se ale k problémům současných kontrolních organizací EZ v ČR.

Hlavním problémem je fakt, že privátní kontrolní organizace jsou plně financovány těmi, kteří si certifikaci objednávají. Bylo vytvořeno konkurenční prostředí, takže kontrolovaný subjekt, aby dosáhl na dotace či certifikát na biopotravinu, si může vybírat mezi třemi kontrolními organizacemi. Vznikají tak problémy s úrovní (přísností) kontroly. Toto ale není problém jen u nás. Ekologické kontrolní firmy takto bojují o zákazníka v celé Evropě. Je to další pádný důvod pro zavedení úřední kontroly.

Proč bude v ČR úřední kontrolu vykonávat právě Ústřední kontrolní a zkušební ústav zemědělský?

Nedůležitější bylo rozhodnutí, že úřední kontrolou pověříme některou ze státních dozоровých organizací, které fungují podle zákona o státní kontrole a jsou zapojené do křížových kontrol cross-compliance. Kontrolu EZ ve vztahu k dotacím z PRV vykonával dosud SZIF (kolem tří procent kontrol). SZIF je ale hlavně platební agenturou a z důvodu nedostatku kontrolní kapacity byla tato kontrola dosud stejně delegována na stávající privátní kontroly EZ. Další vhodnou kontrolní organizací byl z našeho pohledu ÚKZÚZ – má ve své gesci půdu, osiva, krmiva, a také mu zákon výslovně kontrolu EZ umožňoval. Podle mne je důležité, aby byla zapojena profesionální státní kontrolní organizace. Samotné ministerstvo zemědělství není na výkon kontroly vhodné a právě pro takové případy, kdy je ze zákona nutná úřední kontrola, zřídil kon-

trlní organizace, jako organizační složky státu. ÚKZÚZ tedy přebere kontroly dotací od SZIFu a bude je kombinovat s vlastními kontrolami EZ podle analýzy rizik dohodnuté s ministerstvem. Celkově zkontroluje vlastní kontrolou přímo 5 % ekozemědělců. Zavedením úřední kontroly EZ v ČR tedy navyšujeme kontroly ekozemědělců o pouhá dvě procenta.

Dalším důležitým aspektem je, že ÚKZÚZ provádí i kontroly podmíněnosti (cross-compliance), takže i takto se zvýší dozor nad ekozemědělci bez navýšení počtu kontrol. Možné dohlašování prohrěšků proti pravidlům EZ i z jiných státních kontrol je pravidlem, které již funguje i v jiných evropských zemích a je to logický krok pro kontrolu dotací a transparentnost celého systému ekozemědělství.

Dosavadní kontrolní organizace budou nadále kontrolovat podle stejných pravidel a ve stejném rozsahu, to znamená, že každý rok bude každý ekozemědělec zkontrolován jako dosud firmami KEZ, Biokont nebo ABCert. Navíc 5 % z nich navštíví v rámci tzv. úřední kontroly i ÚKZÚZ.

Jaký to bude mít dopad na zemědělce, když ÚKZÚZ zjistí neshodu v podniku již zkontrolovaném jedním ze soukromých kontrolních subjektů?

Pokud bude zjištěno porušení zákona, ÚKZÚZ oznámí podnět na MZe a to případně zahájí správní řízení, které může vyústit v pokutu. Současně o tomto zjištění bude informován příslušný kontrolní subjekt, který posoudí, zda podniku odejme osvědčení či ne. Pokud bude zjištěno, že se jedná o porušení dlouhodobějšího charakteru, na které kontrolní subjekt neupozornil při vlastní kontrole, budou z této skutečnosti vyvozeny důsledky také pro kontrolní organizaci. Ministerstvo zemědělství navíc bude pokračovat v supervizích kontrolních organizací jak svou účastí přímo při kontrolách, tak kontrolami přímo v sídlech kontrolních subjektů.

POZN.: ÚKZÚZ je zřízen Ministerstvem zemědělství ČR a jako orgán státní správy provádí správní řízení a vykonává jiné správní činnosti, odborné a zkušební úkony, kontrolní a dozоровé činnosti v oblasti odrůdového zkušebnictví, krmiv, agrochemie, půdy a výživy rostlin, osiv a sadby pěstovaných rostlin, trvalých kultur (vinohradnictví a chmelařství) a v oblasti živočišné produkce. Jeho činnosti jsou definované v zákoně č. 147/2002 Sb., o Ústředním kontrolním a zkušebním ústavu zemědělském a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o ÚKZÚZ“) a je zmocněn také pro výkon kontrol v ekologickém zemědělství (§ 3 odst. 3 cit. zákona). Od roku 2004 je ÚKZÚZ pověřen správou databáze osiv dostupných v EZ. Sídlo ústavu je v Brně a jeho činnost je zabezpečována na pracovištích na území celé České republiky.

Podle informací MZe – úseku ŽP, výzkumu a vzdělávání sestavily **Markéta Šablíková a Kateřina Čapounová**